

O B S A H :

Miroslav Červenka	:	Kantilena inhonesta o muži roku 1971	(1 ÷ 2)
Irina M.	:	Jak jsem se poprvé a naposled setkala s Naděždou Mandelštamovou	(3 ÷ 7)
Miroslav Kusý	:	Marxismus a ekologická krize	(8 ÷ 67)
Karel Pecka	:	Blamovaná civilizace	(68 ÷ 75)
Milan Šimečka	:	Jiná civilizace?	(76 ÷ 80)
Petr Kabeš	:	Příspěvek pro XIV. Mezinárodní dny poezie	(81 ÷ 83)
Sergej Machonin	:	O padání	(84 ÷ 86)
Zdeněk Urbánek	:	Legionářské blues III.	(87 ÷ 107)
Eda Kriseová	:	Co se stalo v blázinci	(108 ÷ 113)
Ivan Klíma	:	Archeologická povídka	(114 ÷ 131)
Milan Uhde	:	Outsider a jeho problémy	(132 ÷ 133)
Věra Linhartová	:	Místa k bloudění	(134 ÷ 138)
/KO/	:	Více než 13 řádky o	(139 ÷ 146)
Václav Havel	:	Život na Vinohradci	(147 ÷ 153)
Milan Jungman	:	Budovatelský román po třiceti letech	(154 ÷ 161)
Zdeněk Pochop	:	Přátelům o přáteli	(162 ÷ 165)
Miroslav Zikmund	:	Opožděná odpověď	(166 ÷ 168)
Vlasta Chramostová	:	Svět jako divadlo?	(169 ÷ 171)
Ludvík Vaculík	:	Léto v Trondheimu	(172 ÷ 174)
	:	Srpnový den	(175 ÷ 177)
	:	Poznámky o hříchu	(178 ÷ 180)

Září 1984

Copied from a type-written carbon copy, bound, and
made available by

DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
information purposes. Copyright continues to be held by
each individual author and must be strictly observed. If
clarification is required, please consult the Centre
before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM
SCHWARZENBERG 6
D-8533 SCHEINFELD
Tel. 09162/7761

Maringotku už prohřívalo slunce. Spěšně jsem otevřel kovovou skříňku, do které si dělníci obvykle ukládají šaty, vzal odtud dva štětce, škrabku a balíček papírových pytlíků. Na stole leželo několik jablíček, která přinesl mistr Vítek ze své zahrady. Vzal jsem si jedno do kapsy, do druhého jsem se zakousl a se svým nevelkým nákladem jsem maringotku zase opustil; klíč jsem schoval do železné konstrukce vedle zadního kola - tam kde se před případnými vetřelci schovávají klíče ve všech maringotkách, které jsem kdy viděl, a vydal jsem se na cestu mezi haldami vykopané zeminy a kalužemi, co tu zůstaly po nedávných deštích. Pohřebiště odtud nebylo vidět, zato stinný les na protější straně a skoro celé staveniště. Kovové konstrukce budoucích hal sálaly horko a já si najeďnou uvědomil, že stavba, na níž pracovalo nebo mělo pracovat nejméně sto lidí, je tichá, tišší než bývá pohřebiště, na němž se nás nikdy nesejde víc než pět.

K archeologii jsem žádný zvláštní vztah neměl. Na gymnáziu jeden z mých spolužáků si vášnivě přál být archeologem. Kamarádili jsme trochu spolu a on mě vedl po hradištích v okolí Prahy, přiznal mě dokonce k tomu, že jsem v batohu sebou vláčet motyčku a lopatku. Opravdu jsme občas ze země vyškrábli kus hlíněného střepu a on mě pak poučoval o jeho tvůrcích. Kamaráda na archeologii nevzal, jeho rodiče vlastnili parní mandl - tehdy se na takové věci ještě hledělo, a já za ta leta skoro všechno, co jsem slyšel o pravěkých hradištích a keltských hradištích, zase zapomněl.

Historie mě však vědecky zajímala: tajemství, odkud člověk přišel, jak se vzal na světě. Na světě vůbec i na místě, kde právě žiju.

Moje cesta teď prudce zabočila podél stavbařské bunky, a odtud už se dalo zahlédnout pohřebiště a na něm všechny, co se tu sešly: naši vedoucí, archeoložku paní Lídu a její pomocníci z muzea paní Petru a Mášenku. Ta právě tlačila kolečko naložené zemínou. Okamžik jsem pozoroval její postavu; byla na celém staveništi jedinou zjevně se pohybující bytostí, pak jsem se však musel soustředit na cestu, která vedla po úzkém prkně mezi dvěma obrovskými kalužemi.

Na okraji jedné z nich dřepěl světlovlasý klučina a oběma rukama se hrabal v blátě. "Co to tady stavíš" zeptal jsem se, když jsem k němu dorazil.

Vzhlédl ke mně: oči měl modré a tupý nosík mu pokrývaly pihy. Pokrčil rameny.

"Máš chuť na jablko?"

Zavrtěl hlavou. "Mě jíst nebaví."

"To bude přístav?" všiml jsem si mola, které tu vybudoval.

"To bude jezero. Až bude hotový, půjde až tam," ukázal k obzoru. "Pak ujedu."

"Táta mi to dovolil."

"Kde máš tátu?"

"Tady dělá."

"A to chceš tátovi ujet?"

"Ne, ale mě už to tu nebaví! Ale vy, vy se máte. To by mě bavilo kopat hroby."

"Proč tě," podivil jsem se, "co bys hledal v hrobě?"

"Táta říkal, že je to čistá práce. A třeba bych našel poklad." Odvrátil se zase ke své stavbě.

"A žízeň nemáš?" zeptal jsem se ho ještě.

Chvilí váhal. "Vždyť vy stejně nemáte nic k pití."

V buňce, kde měli stavbaři šatny, tekla také voda. Protáhl jsem se mezi baldami harazpádí, prošel jsem kolem stolu, na němž stály ještě od včerejška prázdné várnice a špinavé, olezlé talíře. Našel jsem prázdnou sklenici, v nedopitém pivu plavala utopená voza. Vylil jsem obsah na podlahu a vstoupil do umývárny. Voda tu měla barvu, jako by do ní přimísili krev, umývadla, která nejméně během dvou let, co stavba trvala, nikdo neumyl, pokrývala tenká vrstva rzi a mastné špíny. Vypláchl jsem sklenici a naplnil do ní vodu. Napili jsme se oba a já pak kvapně odcházel po hrázi jezera.

O našich Keltech toho příliš nevíme, o tom mě už před lety poučil můj kamarád. Nezanedbali po sobě písemných památek. Druidové, jak o tom svědčí i Caesar, jenž s Kelty po mnoho let bojoval, považovali za hřích a bezbožnost cokoli ze svého vědění zaznamenávat písemně. Co o nich víme, zachovalo se díky jiným, Cizinců či dokonce nepřátel - jako byl Caesar. To on zaznamenal, co se o Keltech tak často opakuje, že byli národem nadmíru oddaným náboženství a své bohy uctívali dokonce i lidskými oběťmi.

"Natio est omnia Gallorum adnotum credita religionibus...Aut pro victimis homines immolant aut se immolatures vovent." Ale nepřál bych si, aby hlavním psaným svědectvím o životě mého národa se jednou staly zápisky nějakého maršála, jenž tu velel veteráckým vojskům.

Historikové také raději naslouchají svědectví, jež jim nabízejí archeologové. Naneštěstí archeologové většinu svých poznatků čerpají z hrobů; a představa, že bychom mohli poznat život nějakého společenství z pohřebišť, mě naplňuje pochybností; i když připouštím, že třeba dnešní způsob pohřbívání napovídá mnoho o tom, jak poklesávají či dokonce umírají vztahy mezi živými.

Ještě dlouho předtím, než se Caesar setkal s náboženstvím druidského období, ctili Kelové hrůzy a také přírodní síly: zahyní - Matku Zemí; vše, co je obklopovalo, bylo projevem geníu - jejich hlasům se snažili naslouchat a porozumět, aby vůbec mohli přežít.

Mě by velmi zajímalo, jak ty hlasy zněly, neboť se také snažím naslouchat hlasům slyšitelným i skrytým. Měly podobu kvílení větru, ptačího zpěvu, včelího bzukotu anebo naopak kovového třesku? Zněly přece na samém počátku kovového věku. Anebo člověka jenom prostupovaly jako neviditelné a neslyšitelné vlnění a naplňovaly ho úzkostí, láskou, vnitřním zřením a věštekými sny - a tak znějí vlastně dodnes!

"Tak co, našel jste všechno?" Paní Lída odložila škrabku, kterou odhmovala tenkou vrstvou hlíny a vystoupila z hrobu. Byla ještě mladá, ale vlasy už jí trochu šedivěly - a to se dobře hodilo k jejímu důstojnému držení těla i k jejímu postavení.

Odevzdal jsem nástroje, ona se na mě pěkne usmála, jak bylo jejím zvykem, a hned část zdvojených pytlíčků předala paní Petře, ta do nich nasypala hrudky země, v níž se světlounce bůlaly nepatrné úločky kostí. "Krásní dědci, co?"

"Nic jiného?" zeptal jsem se spíš ze zdvořilosti.

"Kdepak, trochu uhlíků. Dneska bude špatnej den. Jako celej tenhle týden. Já to cítím, sotva ráno vstanu." Paní Petra má postavu jako ženy na freskách z Tylu: úzký pás a velká ňadra, černé obočitéměř srostlé a mandlové oči - také jako Řekyně. "To minulý pondělí, jak jsem zahlédla Lídu u autobusu, hned jsem jí

prorokovala: dneska bude zlatý den!"

Minulé pondělí vykopali na samém okraji odkryté části pohřebiště bronzovou jehlici ervénického typu, sponu a ještě část duté trubičky, která nejspíš vypadala jako bronzová injekční stříkačka, a jejíž účel nedokázali určit. Včera jsme po práci ty věci vezli zabalené ve vatě a uložené v krabicích až do sousedního okresu, kde uprostřed pšeničného pole kopala s partou vesnických penzistů paní docentka z pražské Akademie.

Lída s Petrou celou cestu hovořily o svých bronzových nálezech, zatímco já pozoroval krajinu, kterou dosud pokrývaly liduprázdné lesy. Lidé, většinou na výšinách, si kdysi Keltové vybudovali svá sídla, žili tu po staletí a s nimi i jejich génové - pak náhle zmizeli. Zmizeli opravdu? A jediné, co zbylo, je těch několik bronzových předmětů a hlíněných střepů, které zůstaly v hrobech.

Paní docentka, která je znalkyní bronzů, nás přijala vlídně. Ukázala nám v poli vykopané pohřebiště, vymetené do posledního smítka, i velkou nádobu, jež dosud vazelala v zemi. Pak nás pohostila kávou a koláči, ale funkci té trubičky si jista nebyla. "Musíš se smířit s tím, že jsi vykopala unikát," řekla paní Lída a ta se zapýřila radostí.

Odešel jsem k sousednímu poloodkrytému hrobu, vzal krumpáč a začal kopat.

Mášenka se už vrátila s prázdným kolečkem. Hlínu, kterou jsem vykopal, opatrně odhazovala lopstou a očima i prsty každou dávku důkladně prověřila.

"Mášo, nemáte chuť?" vytáhl jsem z kapsy jablko.

"Děkuji, Vy jste strašně hodný. Je teda horko jako na Sa-haře," otřela si z čela pot. "Kdyby aspoň se něco našlo. Ale Petra říká, že se dneska nenažde ani kosti!" Máše je teprve sedmáct let. Má širokou, dobromyslnou tvář, velké zvědavé oči a poněkud silné nohy, které směrem k tomu nejženštějšímu místu stále hustěji pokrývaly tmavé chloupky. Před dvěma dny ráno projela na humpoláckém bicyklu zadní brankou v ohradě, jež obklopovala celé staveniště. Na okraji pohřebiště zastavila a chvíli váhala, než se odvážila nabídnout svoje služby.

"Ale u nás si nevyděláš ani na ten benzín, co projedíš," ukázala paní Lída na její bicykl.

Máša se zasmála a řekla, že jí jde hlavně o potvrzení.

"Ať v před chvíli jsem kost našla," oznámila mi pyšně. "Ta-

kový sloněček. Lída si myslí, že z lebky."

"Blahopřeju, Mášo."

"Ale ne, mně z toho bylo spíš smutno."

"Proč?"

"Že člověk je..., žije, třeba se trápí, anebo zase raduje, to přece u nich bylo stejné, ne? A pak z něho zůstane jen kostička - vždyť já ji málem přetlídla."

"A co duše, Mášo?"

"Vy myslíte?"

"Keltové věřili, že se duše znovu vtělí."

"A vy tomu věříte?"

"Spíš ne!"

Jako kluka mě trápila otázka, jestli mohou dojít spásy a vzkříšení duše nevěřících a duše těch, kteří zemřeli dříve, než Bůh přijal oběť vlastního syna. Zrovna ten večer, než jsem se rozjel sem, četl jsem si ve staříčkém vydání Husebiových Církevních dějin, a autor před šestnácti sty lety právě o tom psal, "jak Ježíš vstoupil do pekel, a tu závoru, kteráž od věků nepohnutelná byla, rozlomil; jak třetího dne vstal z mrtvých a jiné mrtvé, kteříž od mnoha věků v zemi odpočívali, s sebou vzkřísil." Jenže dneska už mě podobné otázky neznepokojují. Uzavřel jsem si, že všechno to, co se po staletí káže o duši či Bohu, o původu světa či života, jsou leda tušení, jen úločky a střípky něčeho, co nás přecahuje natolik, že náš pyšný rozum, naše představivost marně hledají slova či obrazy, jež by z těch střípků složily něco celistvého. A zasnou nad tím, jak je poznamenáno lidským časem i rozrěrem to, o čem prohlašujeme, že je neomylnou stopou božské vůle či konání. Dokonce i ti, které považují za moudré, se drží křečovité svého střípku a předstírají sobě i jiným, že uchopili celou nádobu. Já se svým bytím i příštím nebytím se vyrovnávám celý život - ti, kteří tvrdí, že zhruba vědí, jak to bylo, a jak to bude, i když skromně prohlašují, že jim to bylo zjeveno, mě spíš udivují, než bych jim záviděl.

"Mně někdy připadá, že nic nemá smysl," Máša mávla rukou ke kamenům, které vroubily náš hrob. "Já o tom napsala povídku," a začervenala se.

"Vy píšete povídky?"

"Někdy. Jen, když mě napadají takové myšlenky."

"O čem byla ta povídka?"

"Někdo mi nedávno otrávil kocourka. Takový byl krásný, všichni říkali, že tak pěkného ještě neviděli. Tak mi napadlo, že někdo musel být hrozně zlý..."

U sousedního hrobu se právě zastavil mistr Vítek a naši literární rozpravu přerušil věcným dotazem: "Jakou měl barvu ten kocour?"

"Šedivý, ale do stříbrna."

"Právě, že nevím, kdo může takovou věc udělat. Anebo jak se lidé chovají k Vietnamcům. Oni jsou chudáci tak hrozně daleko od domova a přitom je tady nemá nikdo rád. U nás, když přijdou do obchodu a něco chtějí, naschvál jim řeknou, že to nemají. A ještě se jim pošklebují."

"Prosím tě, dej pokoj s rákosníkem," zlobil se mistr. "Já bych ti přál vidět, když je chytně amok. U nás šel jeden s krumpáčem na stavbyvedoucího. Ří ho museli držet a měli co dělat."

Jako by tušili, že je o nich řeč, klátivým krokem, který dokonale odkoukali od svých českých spoludělníků, se k nám blížili dva Vietnamci v montérkách. Oba byli vychrtlí, malíšci, ale první z nich byl ještě o hlavu menší než ten druhý. Zastavili se u kraje našeho pohřebiště a chvíli nás se zdvořilým zájmem pozorovali, konečně se ten větší zeptal: "Tak co, našlo dneska se něco, soudružko vedoucí?"

"Nic!" vzhlédla od hrobu paní Lída.

"Žádná keltská spouť?" zajímal se menší Vietnamec. V jeho řeči pozoruhodným způsobem splývala orientální výslovnost s plzeňskou intonací.

"Vůbec nic, jen pár kostiček," řekla paní Lída.

"To je škoda," odvětil zdvořile Vietnamec. "Upřavdově. My se potěšili."

"Ti se nějak zajímají," ozval se mistr, sotva se Vietnamci trochu vzdálili. "To už jsou zase po ránu namazaní. Oni hned k snídani u dělají dvě dvanáctky a ty s nima zamávají - člověk aby se je bál poslat na ležení." Vzal krumpáč a jemnými, téměř něžnými údery rozbíjel zvrdlý, udusáný jíl. On to byl, kdo pohřebiště náhodou objevil. Když loňského jara bagr hloubil výkopovou rýhu pro základy konstrukcí, Vítek si všiml, že v odhrnuté zemině se cosi třpytí. Sebral tu věc, omyl ji ve vodě - a byla to zlatá náusnice. Ne taková, jaká se dělá dnes, ale poc-

tivá těžká náušnice, jakou nosívali divoši. Mistr se ani svému nálezu příliš nedivil, už před časem mu cikánská vědma proro-
kovala, že najde poklad - a to dokonce třikrát ve svém životě.
Možná, že tím nemyslela vždy drahý kov - Vítek se rozhodně po
dalším pokladu nepřestával rozhlížet. Se zlatým kroužkem se
však vydal hned po nález do muzea. Tam náušnice vzbudila nad-
šení. Řekli mu, že šperk pochází z doby mladohlaštatské anebo
snad dokonce z časně laténské a je to opravdu skvělý exemplář.
Možná, že při práci narazili na celé keltské pohřebiště, ať pro-
boha dáva pozor na to, co bagr vyrýpe.

Vítek dával pozor, kromě toho se v rohu staveniště objevi-
la archeoložka se svou pomocnicí a také nadšenci, kteří začína-
li odkrývat pohřebiště. Mezi nadšence patřil i mistr Vítek. Měl
sem blízko, mzda mu běžela i době, kdy tu kopal. V skrytu du-
še doufal, že najde i druhou náušnici. Navíc se mu líbila paní
Petra.

Náušnici nenašel zatím nikdo, v hrobech se už neobjevil
ani jediný kousek zlata. Tu náušnici tam nejspíš nastražila
keltská bohyně Nerthus, bohyně Matka, které přišlo líto, že i
poslední pozůstatky po lidu, jenž ji vzýval a přinášel oběti,
má rozházet bagr.

"Stojte vám řeknu," pokračoval mistr, "že tihle rákosníci
to je začátek nového stěhování národů."

"Jak to myslíš?" otázala se paní Lída.

"Táhnou snad od východu, ne? A je jich všude čím dál víc.
U nás na sídlišti teď naši dostavovali dvě ubytovny, v každé
tři sta lůžek. A už jsou plné nájezdníků."

"To se tak nadá brát," namítla paní Lída.

"A naši lidé se zas pakujou na západ. A to byste koukaly,
co by se teprv dalo, kdyby nebyly hranice zadržovány."

"Panebože, kam ty chodíš na ty svoje teorie," ozvala se
konečně Petra, již byly Vítkovy úvahy určeny především.

"Samozřejmě mi vykládala, jak se národy hýbaly," bránil se Ví-
tek. "Jak naši Keltové kamsi naráz zmizeli."

"To byly úplně jiné poměry," vzdychla Petra.

Keltové opravdu kamsi zmizeli. Celá staletí bučovali své
sídla, mýtili lesy, některé hroby svědčí o bohatství jejich
knížat, ale jak se blížil začátek tisíciletí, od něhož počítá-
me naši éru, jako by se propadli.

Vyhubil je mor? Anebo jim připadlo, že je půda už neúživá,

a i se svými stády, a nářadím, se svými hliněnými zásobnicemi plnými zrna se hnuli dál na západ? Anebo je vyhubili či vyhnali divocí válečníci, kteří žili na sever i na východ od jejich území?

Někdy mě napadá, neboť věřím na vliv toho, co se nazývá *genius loci*, že můžeme o tom, jak se věci udály, ledacos zpětně vysoudit.

Některý ze sousedních panovníků - snad mocnější, snad jen odhodlanější, kdo to mohl posoudit - přitáhl se svými vojsky na hranice naší kotliny. Ani nemusel ozbrojeně vstoupit dovnitř - pokud vstoupil, jeho vojska se tu téměř nesetkala s odporem. Vítězný panovník si zpupně povolal předáky místních kmenů a požádal je, aby se zavázali věčným poddanstvím. Zato on - vetřelec - slíbil chránit jejich území před všemi vetřelci.

Předáci zvážili své možnosti a pak přijali poddanství i ochranu. O tom všem byla sepsána smlouva a všichni přítomní ji slavnostně podepsali. Jestli uměli psát či nikoliv, nebylo rozhodující, smlouva - jako všechny podobné smlouvy - byla závazná stejně jen pro poddané a to nezávisle na tom, jestli ji vůbec znali, natož jestli ji přijali.

Lid nebyl stvorem věci nadšen. Zčásti se bouřil a byl tedy pobit, zčásti naložil svůj neveliký majetek na vůz a vydal se těžko proniknutelnými hvozdy na západ či na jih. V oněch idyllických časech, kdy volnému pohybu bránil jen nedostatek cest, překáželi medvědi či smečky vlků, mohly takto odtáhnout celé kmeny. Ale protože věřím v to, co jsem nazval vlivem *geniů místa*, vím, že všichni neodtáhli ani nebyli pobiti, ale mnozí se přizpůsobili tak dokonale svým přemočitelům, že je od nich nikdo nerozeznal ani za živa, natož v hrobech.

A tak tedy Keltové od nás zmizeli, zůstala po nich jen pohřebiště s popelem předků a snad také bohyně, bohové a geniové, kteří byli příliš připoutáni k řekám, horám, stronám a skalám, kde sídlili.

Nad námi s důsivým řevem svých tryskových motorů se přehnal letka stíhaček. Komu patřily, zda Keltům, anebo jejich přemočitelům, nedalo se v té rychlosti ani postřehnout. Máša odložila nůž i štětec, vzhlédla udiveně k nebi a zacpala si uši. Také

krásná Petra se přestala rýpat v zemi. "Včera jsme měli školení CO," pravila. "Přišel takovej vypelichanej lampasák a hecoval nás, co bysme měli dělat, kdyby bouchla atomovka. Řek, že v nebezpečí války bychom fasovali speciální pláštěnky a masky, které se dají v případě výbuchu navlíct za dvacet vteřin. On si oboje přines v balíčku, že to nasazení předvede. Podíval se jako oknem a sám si zavelel: Ohnivej záblesk ze směru Hanětín ve vzdálenosti asi dvanáct kilometrů! A sápal se po tom svým balíčku, jenže se mu zadrhla šňůrka, a on jí nemoh rozvázat. Tak se jí snažil přetřhnout - ale marně. Nakonec si musel půjčit nůž, aby nám ten kus hadru moh aspoň ukázat. A víte, co přitom řek? Já už jsem, soudruzi, přísně vzato, mrtvej. Vidíte: obyčejný motouzek, a může člověka stát život."

"On řek: přísně vzato a motouzek?" zajímal se Vítěk.

"Přísně vzato, motouzek," opakovala Petra. "Přece si nemyslím takovou ptákovinu."

"To snad není možný, že je někdo takovej debil."

Paní Lída se vztyčila ve svém hrobě, otřela si z čela pot i prach. "Asi bychom to měli teď vyfotografovat!" ukázala na hrob, který předtím s Petrou pečlivě vymetly. Vytáhla z kbelíku fotografický aparát značky Pentacon a hledala místo, odkud by mohla hrob nejlépe zvěčnit. "Víte, kdo mi volal dneska v pět ráno?" vzpomněla si. "Paní docentka. Ona řekla, že nemohla skoro spát kvůli tomu našemu nálezu. A pak, když na chvíli usnula, se jí najednou ve snu vybavilo..." Paní Lída převrátila kolečko a stoupla si na ně. Hrob před ní byl čistý jako stůl prostřený k jídlu, ale byl zároveň holý, pustý a horký jako zem po požáru.

"A co tedy?" zeptala se Petra.

"Prý držadlo."

"Držadlo? To mě podrž, na co potřebovali držadlo?" podívil se Vítěk.

"Třeba na rydlo," vysvětlila paní Lída, "anebo na nějaký zvláštní nůž."

"Vy myslíte, že třeba na obětní?" Máša odložila štětec, kterým čistila škvíry mezi kameny.

"Obětní by byl asi větší," paní Lída seskočila s kolečka, odstrkala je na druhou stranu hrobu a opět na ně vylezla. "To už asi nikdo s určitostí nerozhodne."

"To je strašné," řekla tiše Máša. "Já si na to včera

taky sáhla. A jestli tím třeba zabíjeli i lidi."

"Ta krev by už dávno oschla," řekl jsem.

"Ale co když na tom leží něco..., nějaká kletba?"

"Vy věříte na kletby?"

Pokrčila rameny. "Vy ne?"

"Spíš ne!"

"Myslíte, že třeba oni..., že nesledují, co tady děláme?"

"To mluvíte o mrtvých?" zeptal jsem se.

Pokrčila rameny.

"Bojíte se, že by se nám mohli smít?"

"Když našli Tollundského muže a vykopávali ho z rašeliny, jeden z těch kopáčů najednou padl mrtvý k zemi. Já o tom četla. A ten autor, co byl u toho, napsal, že to staří bohové požadovali život výměnou za muže z pravěku."

"To mi připadá jako hodně lidská představa o božích žádostech."

"Vy myslíte, že teda nic?"

Nerozuměl jsem, co tím myslí.

"Že člověk umře - a nic!" vysvětlila.

"Na to se nedá odpovědět ani ano ani ne."

"Proč?"

"Na to se nedá odpovědět slovy."

"Já vím, mám asi hrozně blby otázky. Naši mi za to taky nadávají."

"Slova vycházejí ze zkušeností, to jsem chtěl říct. Když mluvíte o něčem, o čem nikdo zkušenost nemá, slova jen zavádějí."

"To je strašně zajímavé, co říkáte." Měša naložila kolečko hlíny až po okraj. "Stejně bych ho chtěla videt, toho muže z Tollundu. Prý je to krásná hlava."

Vzal jsem kolečko a odvážel hlínu na nedalekou haldu.

Všichni čekáme na nějaké poselství: o naději. ^O naději pro všední dny a o naději pro věčnost. O tom, že jsme přece jen vyňati z řádu přírody, že život se v nás vzepjal k nové hodnotě a sart nad námi tedy nevládne. Dědávna lidé přinášeli krvavé, dokonce i lidské oběti bohům, aby za to výměnou získali naději. Pak se konečně - aspoň někteří - utěšili tím, že Bůh přijal za oběť vlastního syna a za to poskytl naději jednou provždy. V té době jiní, kteří nikdy neslyšeli ani o Bohu, jehož etili Izrae-

litě, ani o jeho synu, obětovali svého muže a hodili jeho tělo do tollundské slatiny.

Obětovaný muž na kříži na nás shlíží v bezpočtech zpodobení. Muži z Tollundu dva tisíce let po jeho smrti aspoň sňali oprátku z krku a jeho hlavu s nádherně klanutým nosem vystavili v provinčním muzeu. Protože však smysl oběti se už dnes vytratil, přestáváme těmto činům rozumět, naděje k nám přestává promlouvat a my stále ještě čekáme na nějakou přesvědčivější, logičtější a srozumitelnější zvěst. Čekáme ji od kněží, od hvězdoprávců, politických vědců, od filozofů i od spisovatelů. A mnozí si touží získat přízeň čekajících a říkají tedy: "ano", a jiní křičí: "ne!" a jiní obrátě odvádějí pozornost a hledají náhradní naděje, a jen málokdo má odvahu, aby vystoupil a pravil: mí draží, není odpovědi. Pokud je smrt překonána, může se to dít pouze v rozměru, pro nějž nám chybí slova. Ostatně takové odpovědi, i kdyby byly sebepravdivější, nikoho ani nezaujmou ani neuspokojí.

"Čím vy vlastně chcete být, Máši?" zeptal jsem se, když jsem se vrátil.

"Já chtěla studovat archeologii. Jenže ani jí prý neotevřou. Ani letos ani napřesrok."

"To teda neotevřou," ozvala se ze sousedního hrobu paní Lída. "Nepřinášíme prý žádný užitek. Archeologie je určena na odumrtí."

"A co vás na archeologii láká, když ve vás vyvolává takové myšlenky?" zeptal jsem se Máši.

"To se dá těžko říct... Mně to připadá pěkné, když se v hrobě najdou milodary. Pro ty lidi to muselo být vzácnost a přece je dali mrtvému do hrobu. Mně se líbí, že se lidi někdy měli tak rádi. Proto jsou archeologové takoví... spíš hodní. Já si aspoň nedovedu představit zlého archeologa." A máša kvapně odložila lopatu a ucopala si uši, protože nad námi se opět mihla letka neurčitelných stíhaček.

"Ono se to vykládá jako velká sranda," vrátila se Petra ke svému atomovému tématu, "maska s pláštěnkou, ale já o tom viděla na Němcích pořad, co by se dalo, kdyby ty rakety opravdu bouchly. To byla taková sranda, že jsem neměla odvahu večer říct dětem, ať jdou spát. Co kdyby to v noci vylítlo? Já si na mou duši myslela tu blbost: Ať si ještě užijou. A dala jsem jim

sežrat celej polárkovej dort."

"A vy myslíte, že by to mohlo tak najednou spustiť?" vylekla se Máša.

"Preč ne," řekl mistr Vítek, "spustiť můjou třeba náhodou."

"Ale já už se dohodla se svým Pepou," pokračovala Petra, "podáme si žádost o vystěhování na Nový Zéland."

"Tam vás tak akorát čekají!"

"Když ne tam, tak někde jinde. Tak blbý místo jako tady snad ještě najdu. A hroby jsou všude."

"Stejně ti to bude prd platný, Petruško," vzhlédl Vítek k nebi, jako by tam už zahlídl nové planoucí slunce, "když to začne bouchat, není kam utéct. Záření se rozleze a padne zima, jak se slunce nedostane skrz ten mrak z popela."

"No a co?" řekla Petra zarputile, "tak třeba někde zarznu. Ale mám tu čekat jako kráva na jatkách?"

Máša slaměným koštětkem překotně uklízela hrob.

"A co tedy budete dělat, když se na archeologii nedostanete?" zeptal jsem se.

"To nevím. Já bych mohla ještě studovat literaturu."

"Myslíte, že to má něco společného s archeologií?" ušel jsem. "Anebo vám připadá, že spisovatelé jsou také hodní lidé?"

"A vy myslíte, že nejsou?"

"Já si o lidech raději nic předem nemyslím."

Nedávno mi můj známý farář vyprávěl, jak ten jediný z předáků, který odmítl podepsat poslední slavnostní smlouvu o poddanství a ochraně, mu těsně před svou smrtí řekl: "Vy křesťané děláte jednu chybu. Díváte se na všechny lidi jako na své bližní a nechápete, že máte občas co činit s ďáblem."

Toho předáka jsem si velice vážil, neboť se dokázal vzepřít tomu neblanému, k čemu nás vábí geniové našeho domova, ale zároveň se ze všech sil bránil tomu, aby se mi lidský svět nerozpadl na anděly a ďábly, na ty, co poznají pravdu, a na ty, co se mjlí, na ty, co jsou se znou, a na ty, co se si sápu po hrdle. Občas se ovšem neubráním odvrátit, když začnu domýšlet třeba jen to, čeho jsem byl za svého života svědkem. Ale o svých závratích člověk raději nemluví.

"Já znám pár výborných lidí," řekl jsem opatrně, "a dokonce to nejsou ani archeologové ani spisovatelé."

"Náhodou to souviselo," vrátila se k mé předešlé otázce.

"Šla jsem s kazarádkou na výlet kousek za Konstantinovky, jest-

lí to tam znáte?"

"Trochu."

"A na jednom vršíčku jsme našly stěp. Oni tam kopali, jak rozšiřovali cestu. Kamarádka ten stěp zvedla a on byl starobylé zdobený a mně napadlo, že ten stěp tu ležel tak strašně dlouho, že si to ani nedovedu představit, ale někdo ho přece jen před tou dlouhou dobou musel udělat, někdo živý! Mě to předtím vůbec nezajímalo ve škole ani v muzeu - nějaké vykopávky. A teď mě napadlo, že je to pro mě důležité, abych se o tom člověku něco dozvěděla, když to taky žiju... Já..., taky jsem o tom napsala povídku," a začervenala se.

"Jak se jmenovala ta povídka?"

"Ticho. Já si zkusila představit tu dobu a mě zarazilo to strašně ticho, co vande bylo. Na mě z toho až padl strach."

"Ale v tichu bývají slyšet hlasy, které my dneska už ani nezaslechneme."

"To mě nenapadlo - škoda. Já to posílala do soutěže v Chebu. Oni mi odpovídali, že je to citlivě napsáno, ale že nedovedu pracovat s motivy a že téma je málo aktuální."

"Z toho si nic nečítejte," těšil jsem ji, "třeba vás to napsali jen ze msty, protože mají taky strach z ticha."

"Když já nerozumím, co to znamená pracovat s motivy."

Byl bych jí rád řekl, že si nedovedu představit nic beznadějnějšího než posílat povídky do soutěží a než studovat humanitní vědy na našich fakultách, ale nechtělo se mi dát najevo, že nějak souvisím s tím obrovským literárním potřebištěm. Kromě toho máma zahodila škrabku a zacpala si uši; nad ními opět burácela stihací letka, která až už potčila Keltůr anebo naopak těm druhým, musela přehlušit všechny hlasy: tajemné i zjevné.

Před lety jsem cestoval sám po Skotsku. Nikoliv ze zájmu o potomky Keltů. Zdálo se mi, že mě sem táhnou pusté hory a jezera, k nimž se vážou staré písně a navodobé báje o předvčích příšerách. V Inverness jsem se ubytoval v hotelu a pak se pustil do hor, které se vypínaly nad městem. Ale došel jsem jen na kraj města; tam, z okna nízkého domku, jsem zaslechl, jak nějaká žena zpívá skotské písně. Znal jsem několik skotských písní zpívaných pochopitelně v angličtině, teď jsem je prvně uslyšel v původní řeči, slyšel jsem prvně ty staré melodie tak, jak onad původně zněly.

Vím, že se hulba nedá vyjádřit slovy, stejně jako se slovy nedají vyjádřit věčnost, smrt, sám sebe nebo duše. Opřel jsem se tehdy o kamenný sloup v plotě, poslouchal jsem a hleděl směrem k horám, které byly kamenité a pusté. Náhle z mraku vysvítlo slunce a osvětlilo jedno ze vzdálených úbočí. V prudkém světle, jež náhle vydělilo celý pruh skalnaté zemi, jsem zahlédl bílé kamenné stavení, jež opustěně čnílo z rozlehlého vřesoviště: na tu velkou dálku jsem pozeznal, že spáry mezi kamennými obrostly mechem a v oknech nejsou - snad ani nikdy nebyla - skla, a zdí že jsou podivně pokriveny. Před nízkých vchochů na lavičce seděl stařec ve sněhobílém pláští a hleděl ke mně. Tu se mě zmocnilo nevyslovitelné vzrušení: ten dům je místem, k němuž po celý život směřuji, domov, který hledám: tam jsem očekáván. Až překročím práh, náruč, do níž klesnu, mě obejmě a už navždy naplní blažeností.

Tak jsem hleděl k tomu domu, do věkových očí starcových a sledoval, jak jeho pohled zvolna chladne a jeho tvář pokrývá smutelná bleďost, jeho tvář se rozplývá, jako to stavení, jako ta pláň - a žena dozpívala.

Mohl jsem se vydat k těm horám, ale pochopil jsem, že to, proč jsem přijel sem, už se naplnilo, už mě tu nečeká nic jiného, nic závažnějšího ani šťastnějšího. Vrátil jsem se tedy do města, sbalil svůj kufr a odesel na nádraží.

Teprve po čase mě napadlo, že hlasem, který jsem slyšel tam v zemi na první pohled vzdálené, ke mně promlouval duch něhož domova - jeho hlas ke mně doma nedolehl, přetlučen křikem, hádkami i smíchem, jimiž zní každý domov. Pokusil jsem se o to, podobně jako Měša, napsat - dokonce několikrát - ale pochopitelně jsem nenalezl vhodná slova.

"Mé poslední dobou pořád častěji napadá," orval se Vítek, "že celou dobu ledovou nezavinilo nic jiného než takovýhle mrak z popela. Co jestli lidé už jednou byli takovej dobytek a vymysleli to všechno, co my?"

"A to jako myslíš, že by po nich nezůstala ani stopa?" zeptala se paní Lída.

"Proč ne? Vždyť, co zůstane tady z toho všeho?" ukázal a pohrdáním na vlastní kovové čílo, "to rez sebere za pár let!"

"Strašně si vymejšlíš, Vitku," řekla nežně paní Petra, "mě stejně nepřesvědčíš. Co kdybyš mi raději odkopal ještě jednu vrstvičku?"

A mistr poslušně uchopil kruhák a s citem odkrajoval zemi.

Ten hlas, jímž proslouval k naslouchajícím duch místa, génius domova, je přece to společné, čemu jsme naslouchali já i oni, ti lidé, kteří se hnuli z končin mé vlasti už před více než dvěma tisíciletími. Tím hlasem nerozumím nic mystického, žádný hlas krve a půdy; mě spíš překvapuje, že většina lidí její ani nezaslechne, necítí její jako nejpřirozenější důvod spřízněnosti, že vymýšlejí jiné a umnější důvody, že se cítí spřízněni více rasou či vírou, a když hledají, co ovlivňuje jejich osud, zkoumají raději postavení planet, než aby hledali, jak se do jejich duše vepsal tvar hor, do nichž je sevřeno jejich rodiště, výška nebes nad ním, i směr větrů, které sem přinášejí vůni moře.

Mohli bychom nebyť spřízněni s lidmi, kteří denně vidali zákrut téže řeky a stoupali na stejné pahorky, s jarem vyhlíželi hejna týchž ptáků, k nimž přicházely dnění i tčení, doba chlady i zrání ve stejný čas?

Je možné, že už brzy změníme toky všech řek,, vytrácíme lesy a vyhubíme tažné ptáky a rozhraní dne a noci sotva postřehneme, a přetřhneme tedy nit, jež nás poutá k předkům pokrevním a nepokrevním, nit, jež nás poutá k domovu a tedy k zemi a chytíme se do prázdna vesmíru.

"Ježíšmarja, počkej! Podívej se! Pojďte se podívat!" vykřikla najednou Petra. A my všichni naráz vzběhli ze svých hrobů.

"Bronzi!" křičela Petra, "mám tu bronz!" a v ruce třímala kuchyňský nůž a opatrně jím odlupovala vrstvičku hlíny.

"No jo, už je to tady!" Paní Lída klečela vedle Petry, pohled upřený na to jediné místo v hrobě. Já tam spatřil jenně-kolik jedovatě zelenkavých skvrnek.

Petra se vztyčila, sedla si na jeden z kazenů, které vroubily hrob, vytáhla z krabičky cigaretu a zapálila si. Prsty se jí chvěly. "A zrovna dneska," stěžovala si, "zrovna, když jsem to chtěla zabalit!"

Paní Lída zatím přinesla krabici a pak spolu s Petrou za-

klekly do hrobu a po plástvičkách ukradovaly hlínu. My ostatní jen přihlíželi. "To zase bohyně-matka," řekla Petra, "cítíla, že už nám docházejí síly i chuť." Vyřezávala ze země celý kvádr hlíny, v němž vřezla ta nazelenalá nitka.

"Co myslíte, že to bude?" špitla Máša.

"Nejspíš zase jedna ervenická!" Nuž odroloval hlínu jen velmi pomalu. Čas naší práce už dávno minul; po pěšině, která vedla k zadní brance, se už trousili dělníci ze stavby.

Ubiral jsem nářadí a nakičoval je na kolečko.

Vietnamci teď vyhlíželi čistou, montérky vyměnili za džínsy. Nastavili se opodál a chvíli spolu hovořili svou naprostou tajemnou řečí. Pak ten větší došel až k nám a nahlédl paní Petře zvědavě do hrobu. "Máš se nějaké potěšení, soustružko vedoucí?"

Petra na okamžik vzhledla, jako by uvažovala, zda ho má odbyt anebo se svestit se svým nálezem. "Bronz," řekla pak.

"Přece jen," potěšil se Vietnamec. Pokynul svému druhovi a ten se neslyšně přiblížil. Pak se oba jakoby na povel naklonili nad hrobem. Petra maličko uhnula s nožem ukázala na zelenou nitku v zemi. Maličký Vietnamec napřáhl ukazováček tím směrem a pronesl svou neopakovatelnou plzeňštinou: "To už víš. Když kopal jsem zákop, taky našel jsem."

"A co s tím udělal?" zajímal se mistr.

"Neměl čas jsem," vzdychl Vietnamec, "bylo stěžení!" A jako by se polekal, že vyzradil nějaké tajemství, pokývl hlavou a spěšně, následován svým větším druhem, se vzdaloval směrem k brance.

Bronzová jemlice už byla s obou stran téměř podhrabaná. Máša vedle mě sotva dýchlala. "To je krásná!" pak se polekala. "Jen aby to zas nebyl nějaký omětní nůž."

Přistava, že lidé ještě nedávno přinášeli bohům lidské oběti, nás desí a zároveň cítíme povznášející uspokojení nad tím, že dnes už jsme jako lidstvo vzdálení této primitivní krutosti. Jenže když uvažují o množství lidí, kteří jen během mého života byli obětováni ne sice bohům ale šlehaným vidinám těch, co si na místa bohů dosedli, necítím ani trochu uspokojení.

Konečně paní Petra opatrně i s okolní hlínou vyvobodila ten vzácný předmět z hrobu, uložila jej do krabice a řekla: "Pokračování zítra!" Máša ještě hrob vymetla a pak se ženy ode-

šly převléct do maringotky. Také mistr Vítek zašel, aby co nejrychleji obhlédl pustnoucí staveniště a ještě stačil paní Petru doprovodit k autobusu. Máše si přivedla své nevzhledné kolo.

"Škoda, že my nenašli nic."

"Třeba zítra." A díval se za ní, jak obratně kličkuje na svém bicyklu mezi baldami hlíny.

Možná, že tehdy na výletě, když našla svůj první střep, také zaslechla hlas místních geniů.

Mluvil jsem o jejich hlasech, jako by zvaly jen k poddanství a - nebo k útěku. Ale vím, že tomu tak nebylo. Nejspíš radily jenom k opatrnosti či k umírněnosti a někteří si ty hlasy příliš jednoznačně vyložili. Ti zbabělí jako výzvu k poddanství, ti nespokojení či netrpělí jako výzvu k útěku. Ale museli tu být ještě jiní, kteří porozuměli, že mají zůstat, vydržet a přetrvat, neboť bez nich by země zůstala pustá a němá. Možná, že jejich hroby se ještě najdou, možná, že byli tak chudí, že v jejich hrobech se ani nic nalézt nedá. Ale jsem si jist, že tu žili, a považuji je za své spřízněnce: osudem, místem i volbou.

Žlutovlasý klouček dosud anebo už opět dřepěl u velké kałuže.

"Dodělal jsi jezero?"

"To je moře!"

"Proč moře?"

"Aby to bylo daleko."

"A loď máš?"

Ukázal na plavidlo, které zakotvilo za hromadou hlíny. Na nízkém stěžni visel splihle igelitový cár.

"A odpluješ?"

"To je jasný. Chcete taky?"

Chvilí jsem váhal.

"Vás bych stejně nevzal," rozhodl za mě.

"Proč?"

"Už jste moc starší!"

V maringotce bylo dusné vedro. Otevřel jsem okno dokořán a šel se umýt do nikdy neumyté umývárny. Stavba byla tichá, i světlovlasý námořník už odejel. Kovové konstrukce uboze a zbytečně vyčnívaly ze znásilněné země. Haldy hlíny vrhaly dlouhé stíny a rudly v zapadajícím slunci. Kousek za maringotkou se po mně svým zručným chapadlem natahoval bagr. Všude se povalovaly kusy travers, polámaných prken a igelitových pytlů.

Vrátil jsem se k maringotce, sedl si na schůdky a pozor-

val, jak na les za haldami padá večer. Podivný svět, kde nejčistším a nejpovzbudivějším místem je dva a půl tisíce let staré pohřebiště. Odkudsi z dálky zašťákal pes a zesláble hlomozil motor nákladního auta.

Náhle z míst, kde leželo naše pohřebiště, jsem zaslechl podivný zvuk. Jako by někdo tloukl kovovými poklicemi. Ten zvuk se s nečekanou silou nepravděpodobně rozlehl tichem staveniště. Zvedl jsem se ze schůdků a opatrně se pustil po opuštěné pěšince směrem k hrobům.

Bušení znělo stále se stejnou silou a uniklo teprve tehdy, když jsem se dostal k místu, odkud se daly hroby zahlédnout. Vylezl jsem na haldu hlíny a chvíli obhlížel prostoru před sebou. Nikde se nic nepohnulo. Vracel jsem se do maringotky. Poklice se opět rozezněly.

Konec konců, kdo ví, jak zní hlasy genů našeho domova, a kdo může říct, že jim dokáže naslouchat?

Sedl jsem si znovu na schůdky. Z lesa na protější stráni stoupala pára. Člověk se pokouší naslouchat po celý život, celý ten čas se snaží rozeznat, které hlasy jsou pro něho podstatné, které souzní s jeho nitrem, a které jsou jenom prázdným hlomozem, jenž láká do vesmírné propasti.

Kovový hlas ještě chvíli zněl, pak zvolna slábl, jako by se propadal do zemských hlubin. Ale já ho slyšel znít ještě i potom, když utichl docela.

val, jak na les za haldami padá večer. Podivný svět, kde nejčistším a nejpovzbudivějším místem je dva a půl tisíce let staré pohřebiště. Odkudsi z dálky zaštěkal pes a zesláble hlomozil motor nákladního auta.

Náhle z míst, kde leželo naše pohřebiště, jsem zaslechl podivný zvuk. Jako by někdo tloukl kovovými poklicemi. Ten zvuk se s nečekanou silou nepravděpodobně rozlehl tichem staveniště. Zvedl jsem se ze schůdků a opatrně se pustil po opuštěné pěšině směrem k hrobům.

Bušení znělo stále se stejnou silou a uniklo teprve tehdy, když jsem se dostal k místu, odkud se daly hroby zahlédnout. Vylezl jsem na haldu hlíny a chvíli obhlížel prostoru před sebou. Nikde se nic nepohnulo. Vracel jsem se do maringotky. Poklice se opět rozezněly.

Konec konců, kdo ví, jak zní hlasy genů našeho domova, a kdo může říct, že jim dokáže naslouchat?

Sedl jsem si znovu na schůdky. Z lesa na protější stráni stoupala pára. Člověk se pokouší naslouchat po celý život, celý ten čas se snaží rozeznat, které hlasy jsou pro něho podstatné, které souzní s jeho nitrem, a které jsou jenom prázdným hlomozem, jenž láká do vesmírné propasti.

Kovový hlas ještě chvíli zněl, pak zvolna slábl, jako by se propadal do zemských hlubin. Ale já ho slyšel znít ještě i potom, když utichl docela.